

Нобухиро Шива

Студије Балкана у Јапану

Желео бих да укажем на један организациони проблем у изучавању историје на јапанским универзитетима пре него што пређем на главну тему. Ја сам магистрирао на катедри за историју на филозофском факултету. Организационо, катедре за историју на јапанским универзитетима подељене су на три одсека: Национална историја, историја Оријента и Историја западног света. Припадао сам Одсеку Историја западног света. Та класификација потиче из времена стварања националне државе у Јапану у другој половини 19. века. Методи модерне историјске науке уведени су у Јапан управо у то време захваљујући деловању страних научника, пре свега оних из Немачке. Тада се сматрало да је национална историја описана у текстовима класичне јапанске књижевности, историја Оријента, углавном историја Кине, у кинеским класицима, а да је историја Запада нешто што тек треба учити и проучавати.

Каже се да је подела историје на три области нешто својствено западњачком начину размишљања, али иста класификација постоји и у Јужној Кореји. Можда је таква подела и источноазијска. У сваком случају, светска историја је као нови предмет уведена у средњошколско образовање у Јапану након Другог светског рата, тако да се у средњим школама од тада наовамо предају национална и светска историја. Упркос томе, на универзитетима и даље преовладава трипартитна подела, што очигледно представља препреку за проучавање светске историје. На пример, да ли би историју Балкана, Јужне Америке или Африке требало сврстати у историју Запада или Оријента? Ми се у изучавању историје Балкана и даље суочавамо с тим проблемом.

Проучавао сам историју савремене Југославије на Филозофском факултету Универзитета у Београду две године, од 1975. до 1977. Бавио сам се питањима о томе како и зашто је формирана прва Југославија и одакле потиче идеја југословенства, јер занимала ме историја мултиетничких и мултикултурних друштава.

У то време сам за Југославију сматрао на да је Балкан већ да је Источна Европа у малом. И после повратка у Јапан наставио сам да проучавам модерну историју Југославије у склопу источноевропских студија. Седамдесетих годи-

на нас јапанске историчаре нису толико занимале балканске студије и балканологија.

Генерално, проучавање модерне историје Балкана било је у оквиру концепта Источне Европе. У Јапану није било много стручњака за историју Источне Европе. Зато смо настојали да уведемо студије историје сваке од источноевропских земаља и да са источноевропског становишта преиспитамо историју Европе, у чијим се студијама до тада нагласак стављао на Запад.

1) Балканске студије у оквиру студија Источне Европе

Ми Јапанци добили смо прилику да као стипендисти студирамо у државама Источне Европе током шездесетих година. Јапански студенти су, вративши се у земљу, на својим универзитетима започели истраживања о земљама Источне Европе у разним областима, на пример лингвистици, књижевности, историји, политици, економији итд. на језицима тих земаља. Студије Источне Европе биле су у пуном јеку од почетка седамдесетих, а током осамдесетих је остварен знатан напредак.

Најпре да поменем академске институције на којима се у Јапану проучава Источна Европа. Ту су, на пример, Центар за славистику Универзитета Хокаидо у Сапороу,¹ који је основан пре 45 година и издаје часопис на страним језицима са називом *Acta Slavica Iaponica*, те часопис који је углавном на јапанском *Slavii Studies*; и „Удружење за источноевропске студије“,² која игра врло важну улогу у Јапану, а основано је 1975. године у Токију и издаје *The Journal of East European Studies*. У међувремену организација „Јапанско друштво за славистику и источноевропске студије“ (JSSEES),³ основана 1979. у Кјотоу, почела је да издаје часопис „*JSSEES*“ који доноси чланке на више источноевропских језика. Даље, од почетка деведесетих јапански студенти су на више универзитета добили и прилику да стекну звање из области источноевропских студија. На пример, 1991. године Токијски универзитет за иностране студије⁴ основао је Одсек за Источну Европу (на коме се углавном проучавају Чешка и Пољска), а 1992. године Одсек за руске студије Катедре за регионалне студије Факултета за интердисциплинарне науке Токијског универзитета (Комаба кампус)⁵ реструктурисан је у Одсек за руске и источноевропске студије. Међутим, ни данас на јапанским универзитетима не постоје катедре за балканске студије.

¹ Видети: <http://www.src-h.slav.hokudai.ac.jp/index-e.html>

² Видети: <http://www.na.rimo.or.jp/~journal-e.html>

³ Видети: <http://www.soc.nii.ac.jp/jssees/Framepage-E.html>

⁴ Видети: <http://www.tufs.ac.jp/index-e.html>

⁵ Видети: <http://www.c.u-tokyo.ac.jp/index.html>

Од средине седамдесетих година, захваљујући томе што је постала уобичајена пракса да јапански истраживачи бораве неколико година у источноевропским земљама, уче њихове језике и на најбољи начин користе историјски материјал и монографије писане на тим језицима уместо да се, као до тада, ослањају на публикације издате у Западној Европи, САД и СССР, већина њих је, уопштено говорећи, почела да посматра источну Европу као одвојени и аутономни регион, а не као периферију Западне Европе или СССР, како се то раније често дешавало.

Са распадом комунистичког система 1989. године, драстичне промене су задесиле источноевропске земље. Комунизам је пао, Југославија и Чехословачка су расформиране. У Југославији су започели сукоби. Политичари у Чехословачкој, Мађарској и Пољској почели су да заговарају концепт Централне Европе, па смо и ми у Јапану морали да преиспитамо концепт Источне Европе. У последње време тежња да се концепт „источне Европе“ дели на два појма: „централну“ и „југоисточну Европу“, односно „Балкан“ у Јапану је све јача и израженија.

2) Регионални концепт Источне Европе

Конвенционални концепт „Источне Европе“ у Јапану има доста прагматичног у себи. Обично се за Источну Европу сматра простор између Русије, или СССР, на истоку, и Немачке и Италије, на западу, односно Балтичког мора, на северу и Егејског, на југу. Тако, што је и логично, простор који је након Другог светског рата проглашен за Источну Немачку није укључен у тај концепт, док Грчка, која се налази у том региону и која је током историје имала искуства врло слична као њени суседи, јесте.

Међутим, Источна Европа, као политички концепт формиран током Хладног рата, обухватао је Источну Немачку, али не и Грчку. У Јапану смо често Источну Европу третирали као регион социјалистичких држава насталих после Другог светског рата, различит од ШСР, с једне, односно Аустрије и Грчке, с друге стране. Та врста размишљања била је уобичајена не само у Јапану него и у Западној Европи и Сједињеним Државама.

Отуд је концепт Источне Европе био врло политички обојен. Након системских промена у Источној Европи 1989. године, у току процеса нестајања хладноратовске структуре, у Јапану се јавило мишљење да је концепт Источне Европе изгубио смисао.

Истина је да је Источна Европа као политички концепт изгубила смисао. Међутим, „Источна Европа“ као историјски концепт није настала после Другог светског рата. Управо због тога што је „Источна Европа“ и историјски концепт,

сматрам да тај појам није изгубио смисао иако су хладноратовске структуре нестале.

Али зашто онда користимо концепт „југоисточне Европе“ или „Балкана“, а не „Источне Европе“ у студијама историје? Када сам у доба пре системских промена у источноевропским земљама изучавао савремену историју Југославије у оквиру Источне Европе, често сам имао осећај да се у нечему грешим. Стога што Грчка, несоцијалистичка земља, није била обухваћена појмом Источна Европа. Међутим, сада, након системских промена, када се преиспитује концепт Источне Европе, посматрати Балкан као субрегију Источне Европе чини се лакшим него пре.

3) Скорија кретања у балканским студијама у Јапану

Балканске студије отпочеле су у Јапану тек деведесетих година. Иронично, чини се да су сукоби у Југославији били прекретница која је подстакла наш интерес за Балкан. Они су привукли пажњу академских стручњака из многих области, па је у Јапану објављено доста књига. Али представићу само неколико књига које су написали аутори који су користили материјале на српскохрватском језику. Професор Абе објавио је *Криза и распад југословенске привреде*,⁶ књигу у којој је привредна криза третирана са становишта економске науке. И професор Ивата објавио јетри књиге са економског гледишта: *Југославија: сукоби историја и борбе цивилизација*⁷, *Југославија: информативни извори мултиетничких райова*⁸ и *Од распада социјализма до мултиетничких райова*⁹. Истраживач Чида написао је *Зашто су сукоби у Југославији дуго поштрајали*¹⁰ са гледишта међународних односа. Ја сам објавио *Савремену историју Југославије*,¹¹ а недавно је професор Цукимура, у области политичких наука, објавио *Грађански райови у Југославији*¹² Преведена су дела Матвејевића¹³, Роксандића¹⁴, Угрешићке¹⁵ и Дракулићке¹⁶.

⁶ Нозому Абе, *Криза и распад југословенске привреде*, Токио 1993.

⁷ Масајуки Ивата, *Југославија: сукоби историја и борбе цивилизација*, Токио 1994.

⁸ Масајуки Ивата, *Југославија: информативни извори мултиетничких райова*, Токио 1999.

⁹ Масајуки Ивата, *Од распада социјализма до мултиетничких райова*, Токио 2003.

¹⁰ Зен Чида, *Зашто су сукоби у Југославији дуго поштрајали*, Токио 1999.

¹¹ Нобухиро Шиба, *Савремена историја Југославије*, Токио 1996.

¹² Таро Цукимура, *Грађански райови у Југославији*, Токио 2006.

¹³ Предраг Матвејевић, *Le Monde „Ex“*, (превод: Цућија) Токио 2000.

¹⁴ Драго Роксандић, *Српска и хрватска историја*, („нових историја“), (превод: Кошимура) Токио 1999.

¹⁵ *Dubravka Ugrešić, The Culture of Lies*, (превод: Ивасаки), Токио 1998.

¹⁶ *Slavenka Drakulić, The Balkan Express: Fragments from the Other Side of War*, (превод: Митанија), Токио 1995; *Café Europa: Life after Communism*, (превод: Нагаба), Токио 1998.

У таквим околностима смо 1998. објавили *Историју Балкана*,¹⁷ чији сам ја уредник. Аутори су у тој књизи настојали да опишу историју Балкана као регионалну историју, а не као скуп националних историја појединачних земаља. Аутор тога рада написао је *Илустрирану историју Балкана*¹⁸ *ио* истом концепту. Такође, у Јапану је преведено и неколико књига са француског и немачког, на пример, оне професора Каstellана¹⁹ и Хоша²⁰ током деведесетих. *Imaging the Balkans*²¹ професорке Тодорове, те *The Balkans*²² професора Мазовера још нису преведене на јапански, али су врло популарне. Недавно издање *Историје Грчке*,²³ које обухвата раздобље од древног доба до данас, вредно је помена стога што су ту књигу написали заједно историчари који проучавају историју старе Грчке, Византије, Отоманског царства и модерне Грчке.

Желео бих и да се осврнем на неколико нових праваца у балканским студијама у Јапану. Прво, постоји тежња да се историја Балкана посматра са становишта друштвене, а не политичке или економске историје. Друга је изучавање пограничних регија попут Македоније, Трансилваније, Војводине итд. Трећа је постављање историје Балкана у контекст европске историје. Те три тежње представљају критику националне државе и приступа који наглашава националне историје. Четврти правац је позитивистичко проучавање формирања националних држава на Балкану. И коначно, ту је проучавање Балкана под отоманском влашћу. У Јапану је у последње време направљен видан помак у проучавању историје Отоманског царства. Тако, на пример, имамо доста радова о историји тог царства које су написали професори Сузуки²⁴, Нагата²⁵ и други. Поменуо бих само три дисертације које су недавно објављене у облику монографије. То су: *Модерна друштвена историја трагова на Балкану: реије и етничке групе у илуралистичком просиору*²⁶ професора Сахаре, *Студија процеса националне интeграције у Далмацији*²⁷ професора Ишиде и *Хабзбуршка монархија и балкански райови: иуи ка Првом свейском райу*²⁸ професора Бабе.

¹⁷ Нобухиро Шиба (ред.), *Историја Балкана (Серија Свейска историја, 18)*, Токио 1998.

¹⁸ Нобухиро Шиба, *Илустрирана историја Балкана*, Токио 2001 (прерађено издање 2006).

¹⁹ Georges Castellan, *Histoire des Balkans*, (превод: Јамагући), *Tokio* 1994.

²⁰ Edgar Hösch, *Geschichte der Balkanländer*, (превод: Сакума), *Tokio* 1995.

²¹ Maria Todorova, *Imagining the Balkans*, *Oxford U. P.* 1997.

²² Mark Mazower, *The Balkans*, *New York* 2000.

²³ Марико Сакураи (ред.), *Историја Грчке (Серија Свейска историја, 17)*, Токио 2005.

²⁴ Тадаши Сузуки, *Отоманско царство: „мек деспоизам“ у исламском свейу*, Токио 1992; *Распад Отоманског царства: цивилизовани свей? и национална држава*, Токио 2000.

²⁵ Јузо Нагата, *Историја западне Азије II: Иран и Турска (Серија „Свейска историја“, 9)*, Токио 2002.

²⁶ Тецуја Сахара, *Модерна друштвена историја трагова на Балкану: реије и етничке групе у илуралистичком просиору*, Токио 2003.

²⁷ Шинићи Ишида, *Студија процеса националне интeграције у Далмацији*, Токио 2004.

²⁸ Ју Баба, *Хабзбуршко царство и балкански райови: иуи ка Првом свейском райу*, Токио 2006.

У Јапану нема много радова о Црној Гори, која је постала независна држава у јуну 2006. Међутим, у прилици смо да читамо Његошев „Горски вијенац“²⁹ на јапанском захваљујући преводу Танаке и Јамасакија. Такође, поменуо бих и два чланка о новијим догађајима у Црној Гори. Један од њих је „Проблеми везани за независност и национални идентитет у Црној Гори“³⁰ професора Кубоа у часопису *Русија и источноевропске студије* „Јапанског удружења за руске и источноевропске студије“.³¹ Други је „Раздвајање државне заједнице Србија и Црна Гора“³² професора Шибе у *Journal of World Affairs*.

На крају, напоменуо бих и да смо пре две године започели пројекат упоредне студије уџбеника историје балканских држава. Прошле године смо на нашем универзитету организовали и симпозијум о тој теми „У потрази за заједничком регионалном историјом: Балкан и источна Азија у уџбеницима историје“. Презентације са тог симпозијума објављене су ове године.³³ Знаем да су току покушаји да се постигне заједничко схватање историјских чињеница на Балкану упоређивањем уџбеника историје, те да су прошле године на енглеском објављене четири радне свеске: *Workbooks of Teaching Modern Southeast European History: Alternative Educational Materials*.³⁴ За нас Јапанце ти покушаји су занимљиви, али схватамо да су они и тешки за балканске државе попут Црне Горе, где су присиљени да истовремено раде и на конструкцији и деконструкцији својих националних историја у контексту европске, односно историје југоисточне Европе. Јапанци могу доста да науче из тих настојања, нарочито стога што и сами раде на томе да се оствари заједничко схватање историје између Јапана, Кине и Кореје, што је сада актуелно политичко питање.

²⁹ Његош, *Горски вијенац*, (превод; Танака и Јамасаки), Токио 2003.

³⁰ Кеиџи Кубо, „Проблеми везани за независност и национални идентитет у Црној Гори“, *Русија и источноевропске студије*, бр. 34, Токио 2005.

³¹ Видети: <http://wwwsoc.nii.ac.jp/roto/index.html>

³² Нобухиро Шиба, „Раздвајање државне заједнице Србије и Црне Горе“, *Журнал светске ствари*, свеска 54, бр. 6, 2006.

³³ Nobuhiro Shiba (ed.), *In Search of A Common Regional History: the Balkans and the East Asia in History Textbooks*, Токио 2006.

³⁴ Christina Koulouri (ed.), *Teaching Modern Southeast European History, Alternative Educational Materials: Workbooks I-IV*, Thessaloniki 2005. Верзија на српском језику: Дубравка Стојановић (ред.), *Настава модерне историје југоисточне Европе, Додајни наставажни материјали: Историјске чиианке I-IV*, Београд, 2005.